

OVER TAAL

- 03** Interview met Nicole Barbar
Met andere woorden - Hugo Brouckaert
- 06** Taalwerk
Een dynamisch iemand kunnen jullie best gebruiken! (2) - Stefaan Evenepoel
- 09** Het Antwerps:
niet voor kinderoortjes?
An Kuppens
- 14** Toonaangevend
Persberichtenwijzer - Paul Gillaerts
Klare taal: een lightproduct van Van Dale
- Kristien Spillebeen
Van Dale Zakenbrieven in 7 talen - Karl Hendrickx
Juist? - Geert Craps
- 20** Taaldossier
Men wordt verzocht dit te lezen - Karl Hendrickx
- 22** De woorden van Marlies
Arabische stoffen en meubilair - Marlies Philippa
- 24** Quiz over taal

Interview

Nicole Barbar: met andere woorden

HUGO BROUCKAERT

Nicole Barbar begon als freelance tolk in 1974 en werkt nu in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar ze sinds 1 februari 2001 directeur van de tolkdienst is.

Nogal wat tolken hebben een meertalige opvoeding gehad. Geldt dat ook voor u ?

Mijn moeder is van Vlaamse afkomst, mijn vader een Franstalige Brusselaar en thuis hebben we altijd Frans gesproken. Ik heb van laag tot hoog in het Frans gestudeerd. Van jongs af aan spraken mijn grootouders van moeders kant altijd Nederlands met mij, of eigenlijk meer het dialect van Ternat. In mijn jeugd heb ik me die taal heel snel eigen gemaakt. Later op school heb ik ABN geleerd en een aantal uitspraakfouten moeten afleren. Ik heb daar echter nooit veel problemen mee gehad. Misschien had ik toch een soort feeling voor taal.

Waarom hebt u voor dit vak gekozen ?

Taal en literatuur hebben mij altijd meer aangetrokken dan wetenschap of wiskunde. Tijdens mijn middelbare-schooljaren trok ik me vrij goed uit de slag met talen, of dat nu Nederlands, Engels of Duits was. Secretariaatswerk of het onderwijs zei me niets en wetenschappelijk linguïstisch werk leek mij ook onaantrekkelijk. Uiteindelijk bleef er dus nog vertaler of tolk over. Gelukkig hebben mijn ouders mij die richting laten kiezen, hoewel het PMS-centrum vond dat ik niet geschikt was voor die studie. Ik ben mijn



ouders nog steeds dankbaar, want uiteindelijk oefen ik nu een vak uit dat mij uitstekend bevalt.

Buitenstaanders maken dikwijls geen onderscheid tussen vertaler en tolk. Dat onderscheid bestaat wel degelijk, niet alleen omdat de ene schriftelijk en de andere mondeling vertaalt. Hoe ziet u die verschillen?

Een vertaler heeft inderdaad andere kwaliteiten nodig dan een tolk, onafhankelijk van een grondige talenkennis. Hij moet heel nauwkeurig tewerkgaan. In principe heeft hij meer tijd om zijn teksten te verfijnen. Het werk van een vertaler is nooit af, hij kan zijn tekst lezen en herlezen en zal altijd nog wel iets vin-

den om te verbeteren. In de praktijk is dat natuurlijk niet altijd mogelijk, want dat zou nauwelijks rendabel zijn.

Een tolk daarentegen vertaalt ogenblikkelijk. Hij moet over een groot concentratievermogen beschikken en snel van begrip zijn om onmiddellijk de beste vertaling te vinden. Als hij niet meteen het geschikte woord vindt, kan hij altijd een meer algemene term gebruiken of een omschrijving zoeken. Of hij kan een beroep doen op een collega, want tolken werken over het algemeen per twee.

“Het is niet omdat iemand een taal grondig kent dat hij al meteen kan tolken.”

In vertaaldiensten vind je geregeld mensen met een andere opleiding dan die van vertaler. Kan dat ook bij tolken ?

Het gebeurt weleens dat vertalers na hun vierjarige opleiding voor een aanvullend jaar tolkenopleiding kiezen. Maar je mag niet vergeten dat ze de techniek van het simultaantolken goed onder de knie moeten hebben. Het is niet omdat iemand een taal grondig kent dat hij al meteen kan tolken. Een tolk moet namelijk drie dingen tegelijkertijd kunnen: naar de spreker luisteren, hem vertalen en bovendien de rest van zijn interventie volgen, en ook zorgen dat hij geen dwaasheden uitkraamt ! Dat lijkt haast onmogelijk, maar met veel oefening komt iemand er toch toe, op voorwaarde dat hij enige aanleg heeft.

Wat is er specifiek aan de taak van parlementaire tolk? Is daarvoor meer veelzijdigheid nodig dan in andere omstandigheden?

In het begin kan het werk voor een parlementaire

instelling indrukwekkender lijken dan voor bijvoorbeeld vakorganisaties, ondernemingsraden, enz. Een tolk moet in het Parlement een specifiek jargon onder de knie hebben om te vermijden dat er verwarring ontstaat tussen bijvoorbeeld een wetsontwerp en een wetsvoorstel. Dat wordt echter al gauw een routinekwestie. Ik zie dat ook bij zelfstandige tolken die geregeld in het Parlement komen werken. Ze doen hun werk heel graag, vooral omdat zij de meest gevarieerde en dikwijls zeer actuele onderwerpen voorgeschoteld krijgen. De laatste jaren zijn er bijvoorbeeld de debatten over abortus, euthanasie, politiehervorming, zonder daarbij de talrijke onderzoekscommissies te vergeten.

Vertaalt u in beide richtingen?

Tolken die in het Parlement werken, vertalen allemaal in de twee richtingen (Nederlands-Frans), vanuit hun moedertaal in de andere taal en andersom. In principe vertaal je alleen naar je moedertaal, maar met het grote aantal commissies en vergaderingen zou dat problemen veroorzaken voor de inrichting van de zalen en ook financieel.

Hebt u een onregelmatig beroep?

Ja, in die zin dat het altijd moeilijk is om vergaderingen van de commissies en plenaire vergaderingen lang van tevoren te plannen. Op woensdagochtend legt de Conferentie van de Voorzitters (het dagelijks bestuur van de Kamer) de vergaderingen vast voor de week daarop, maar het programma is nooit echt definitief, omdat er op het laatste ogenblik altijd een commissievergadering bij kan komen of afgelast kan worden naar gelang van de actualiteit, het delicate karakter van het dossier, of de aanwezigheid van de minister. Sommige weken kost het hoofdbreken om de tolkenteams samen te stellen en om zelfstandige tolken te vinden die nog vrij zijn. Onze dienst heeft namelijk

maar zes statutaire tolken en voor het overige doen wij een beroep op freelance tolken. Zo ben ik ook in de Kamer mijn loopbaan begonnen, voordat ik aan een examen heb deelgenomen.

Vraagt het een grote soepelheid om de eigenaardigheden van het taalgebruik van voorzitter De Croo te tolken?

Onze voorzitter is inderdaad een spookbeeld voor talrijke tolken. Hij vindt heel dikwijls woorden uit, bijvoorbeeld 'snuffelpaalheid', maar aangezien hij heel bedreven is in beide talen, geeft hij soms zelf de vertaling van de erg beeldrijke uitdrukkingen die hij gebruikt. Wie goed oplet, ziet heel dikwijls dat een letterlijke vertaling het best aansluit bij wat hij heeft bedoeld. Uiteindelijk is voorzitter De Croo niet de moeilijkste om te vertalen. Zonder namen te noemen denk ik aan sprekers die een dichtgezette tekst vol cijfers of literaire citaten heel snel voorlezen. Het gebeurt heel vaak dat wij de tekst daarvan niet van tevoren krijgen. Dan blijven we met een gevoel van frustratie zitten, omdat we ons dan tot het essentiële moeten beperken en heel sterk moeten samenvatten.

U tolkt weleens naar het Nederlands in een internationaal gezelschap. Aanvaarden de Nederlanders een 'Belgische' tolk? Hebben ze daar commentaar bij?

Dat gebeurt wel, maar zelf heb ik daarover nooit onheuse opmerkingen gekregen. Een Nederlander heeft me ooit eens toevertrouwd dat hij graag naar mijn vertaling luisterde: 'omdat u een zachte g hebt!', zei hij. Je moet je ook aan je publiek kunnen aanpassen. Nederland en Vlaanderen hebben immers niet altijd dezelfde terminologie. Als Nederlanders over een 'griffier' van hun Parlement spreken, hebben zij het over wat bij ons een 'commissiesecretaris' heet.

Tolken was een generatie geleden bijna uitsluitend een mannenzaak. Daarin is gelukkig verandering gekomen. Moet u als vrouwelijk hoofd van een tolkdienst nog altijd 'uw mannetje staan'?

Het tolken is inderdaad meer een vrouwenberoep geworden, vooral bij de zelfstandige tolken. Zij kunnen werken wanneer zij het willen, naar gelang van hun gezinssituatie of hun belangstelling. Wat mijn functie in het Parlement betreft, moet ik toegeven dat ik niet echt problemen heb om een dienst te leiden die uitsluitend uit vrouwen bestaat. Soms is er wel eens wat gekibbel, vooral wanneer de vergaderingen uitlopen. Maar ik probeer het werk zodanig te organiseren dat niemand zich bevoordeeld of benadeeld voelt.

Hebt u goede raad voor iemand die zich geroepen voelt tot het beroep van tolk?

Bij het beroep van tolk wordt dikwijls gedacht aan de Europese Commissie, aan mooie reizen, grote internationale conferenties en hoge salarissen. Uiteindelijk geldt dat maar voor een kleine groep mensen. Dat neemt niet weg dat het een aantrekkelijk beroep is en dat het perfect mogelijk is om in eigen land goed je brood te verdienen. Ik zou iedereen die interesse heeft, willen aanraden om van dichtbij te komen zien hoe tolken werken. In het Parlement kan je heel wat commissievergaderingen en ook openbare vergaderingen bijwonen. Zo kan je je een oordeel over het werk vormen. Op dit ogenblik is de nationale markt 'Frans-Nederlands' eigenlijk verzadigd. Je kunt eigenlijk het best kiezen voor de talen van de toekomstige lidstaten van de Europese Unie.

Een dynamisch iemand kunnen

STEFAN EVENEPOEL

Over ongelukken in sollicitatiebrieven (2)

*In een eerste bijdrage heb ik al een aantal ongelukken beschreven die studenten in sollicitatiebrieven blijken te maken. Toen ging het vooral over het verlies van het evenwicht tussen de polen 'ter zake blijven' versus 'zich toch als persoonlijkheid profileren'. In deze tweede bijdrage staat nog een andere vorm van evenwichtsverlies in sollicitatiebrieven centraal, namelijk van het evenwicht tussen realiteitszin aan de dag leggen versus blijf geven van enthousiasme en assertiviteit. Alle aangehaalde voorbeelden komen opnieuw uit oefenbrieven van studenten. Ongelukkig geformuleerde voorbeeldzinnen worden voorzien van een **

Realiteitszin aan de dag leggen

In hun ijver om hun sollicitatiebrief van een persoonlijke imprint te voorzien, geven sollicitanten weleens blijf van enige naïviteit. Wat ze bedacht en geformuleerd hebben als specificering en ondersteuning van hun profiel dreigt vanuit het oogpunt van de lezer-selecteur te licht of te ongelooftwaardig uit te vallen.

Pas afgestudeerden hebben uit de aard der zaak nog niet zo heel veel in de schaal te werpen, vandaar dat het niet altijd gemakkelijk is om relevante feiten aan te geven waarmee bepaalde persoonlijkheidsvereisten of bijkomende kwaliteiten kunnen worden onderbouwd. Toch is het aan de sollicitant om voldoende realisme aan de dag te leggen en zijn specificeringen op hun relevantie te toet-

sen. Als dat te weinig gebeurt, laat de brieftchrijver zich niet alleen van een wat (te) naïeve kant kennen, hij lijkt zich ook de profielvereisten te 'eenvoudig' voor te stellen en dus kennelijk te onderschatten.

- * - Leiding geven mag voor mij niet echt een probleem zijn, aangezien ik mij al vijf jaar inzet als leidster bij de plaatselijke jeugdbeweging.
- * - Ik bezit al vele jaren een PC en heb me als auto-didact dan ook vertrouwd gemaakt met verschillende tekst- en dataverwerkingsprogramma's als Word en Excel.

Soortgelijke ideeën zijn wel bruikbaar als de formulering van realiteitszin getuigt, zoals bijvoorbeeld in de volgende fragmenten:

- Door mijn jarenlange ervaring bij de scouts ontwikkelde ik verantwoordelijkheidszin en sociale vaardigheden, die bij deze job zeker van pas kunnen komen.
- Het vrijwilligerswerk bij een jeugdbeweging verschild uiteraard aanzienlijk van het takenpakket van een stafmedewerker bij een professionele vormingsorganisatie. Toch heeft die ervaring mij al heel wat geleerd over werken in teamverband en over mensen motiveren en stimuleren voor een gezamenlijk doel.

Het is met andere woorden van het grootste belang om vermeende troeven strategisch doordacht te communiceren. Daar kan een brieftchrijver aan werken

w e r k

jullie best gebruiken! (2)

door te laten zien dat hij zich een realistisch en genuanceerd beeld van de functie in kwestie heeft gevormd. Iemand die bijvoorbeeld solliciteert naar een betrekking als taalleerkracht in een absoluut niet talig gerichte opleiding komt sterker uit de hoek als hij even stilstaat bij de uitdagingen waarvoor hij niet terugschrikt; dan wel met een frase als 'Het is altijd mijn droom geweest om in het onderwijs te gaan'. Het is de bekende truc – effectief indien geloofwaardig toegepast – waarbij *moelijkheden* worden omgezet in *kansen*. Wie te idealistisch spreekt over de sector of de functie waar hij in wil stappen, is zichzelf niet goed aan het verkopen.

- * - Het is mijn hartenwens om 'reclamejongen' te worden: helemaal opgaan in creatieve projecten en persoonlijke communicatie, telkens weer de prikkel voelen van nieuwe initiatieven. Wat zou ik als pas afgestudeerde in bedrijfskunde en -communicatie nog meer wensen?

Misschien waar, maar volstrekt ongeloofwaardig uit het perspectief van de lezer-selecteur is het volgende citaat. De briefschrijver had wenkbrauwgefrons kunnen voorkomen als hij voor een aannemelijke ondersteuning had gezorgd.

- * - Buiten mijn opleiding in de Germaanse ontwikkelde ik een buitengewone interesse voor het bedrijfsleven, in het bijzonder voor het reilen en zeilen in een toonaangevend bedrijf als Siemens.

Blijk geven van enthousiasme en assertiviteit

Om het met een cliché te zeggen: pas afgestudeerden hebben ondanks hun beperkte werkervaring hun jeugdig enthousiasme voor op oudere sollicitanten, als dat tenminste effectief onder woorden wordt gebracht. De formulering hoeft dan nog niet

eens zo (onbedoeld) zelfdestructief te zijn als in het volgende citaat, om mogelijk toch stokken in de eigen wielen te steken.

- * - Een dynamisch iemand kunnen jullie best gebruiken!

Deze briefschrijver is eigenlijk zeer te spreken over de dynamische cultuur van het bedrijf, waarin hijzelf goed denkt te passen. Het is dan ook jammer dat hij zo ongeveer het tegendeel formuleert: jullie zijn dringend aan wat dynamisme toe.

Blijken van enthousiasme werken individualisering in de hand, maar ook zij moeten aan de voorwaarde van relevantie en concrete onderbouwing voldoen. Dus liever geen motivatie van het type:

- * - Toen ik uw advertentie las, dacht ik meteen: nu of nooit!
- * - In de functie van junior-exportmanager zie ik een prachtige kans om mijn professionele droom te realiseren.

Niet alleen heeft de lezer niets aan de professionele droom van deze briefschrijver, de droom blijft ook behoorlijk in het ijle hangen en wat meer is: hier worden de rollen omgekeerd. De sollicitant zet hier door zijn verwoording een verhouding met de lezer neer waarin die laatste eigenlijk dienstbaar wordt gemaakt aan de eerste. Deze (wellicht onbedoelde) omkering doet zich voor omdat de briefschrijver alleen vanuit het eigen perspectief denkt en formuleert, en daarbij de verwachting van de lezer-selecteur uit het oog verliest. De omgekeerde houding is veel adequater: de sollicitant meldt zich met gepast zelfvertrouwen aan om iets voor de organisatie te betekenen.

Wil een briefschrijver een passend assertieve houding aannemen, dan moet hij de communicatieve strekking van zijn formulering correct kunnen inschatten. In zijn manier van verwoorden moet

hij de lezer hoe dan ook de kans geven om de rol van meerdere in te vullen. De sollicitant mag er zelfverzekerd van uitgaan dat hij de lezer heel wat te bieden heeft; het is uiteindelijk alleen de lezer die beslist of er een uitnodiging voor een sollicitatiegesprek volgt.

Daarom zijn de volgende fragmenten (in stijgende lijn) ontactisch gesteld:

- * - Graag zou ik u willen ontmoeten om een gesprek te voeren en indien mogelijk een samenwerking met uw bedrijf te realiseren.
- * - Ik kijk reeds uit naar een sollicitatiegesprek waarin we al uw verwachtingen en mijn kwaliteiten kunnen afstemmen op elkaar.
- * - Bent u geïnteresseerd en wenst u mijn sollicitatie verder te bespreken, dan ben ik met graagte bereid u te ontmoeten.

Een sollicitant moet met andere woorden zijn plaats weten, wat lang niet wil zeggen dat kruiperigheid geboden is; integendeel, want dat kan de communicatieve verhouding in de brief uit zijn evenwicht brengen. In de slotformule hoeft bijvoorbeeld niet per se gehoopt te worden op een uitnodiging voor een gesprek, de brieven-schrijver kan het evengoed eens over een andere boeg gooien.

- Ik hoop dat ik over uw boeiende aanbod nog meer mag vernemen tijdens een persoonlijk gesprek.

Een geslaagde sollicitatiebrief geeft uiting aan het stijl- en taalgevoel van de schrijver en die moeten er garant voor staan dat de relatie zoals die tussen lezer en schrijver wordt gelegd ook echt klopt: in toon, in beleefdheid, in assertiviteit... De schrijver geeft de lezer wat hem toekomt, en daartoe behoort o.a. de vrijheid om uit zichzelf tot bepaalde conclusies te komen. De brieven-schrijver moet dat met andere woorden niet zelf even voorzeggen, zoals in deze laatste citaten:

- * - Ik ben van mening dat mijn ervaring als leider in de jeugdbeweging een van mijn grootste troeven is in deze sollicitatie.

- * - Als vrijwilliger heb ik jarenlang deelgenomen aan de begeleiding van jongeren op sportkamp. Vandaar dat ik over de vereiste contactvaardigheid beschik.
- * - Deze bedrijfservaring maakt mij, in combinatie met mijn taalvaardigheid, ongetwijfeld tot een geschikte professionele *advertising consultant*.

Conclusie? Wie solliciteert kan dynamiek best gebruiken! Als die communicatief goed zit tenminste.

Stefaan Evenepoel doceert Nederlandse taalbeheersing en stilistiek aan het Departement Vertaalkunde van de Hogeschool Gent en is als gastdocent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde van de Universiteit Gent

e-mail: stefaan.evenepoel@hogent.be

De sollicitatiebrieven werden geschreven door studenten van de Voortgezette Opleiding Communicatie en Management (Hogeschool Gent) en van de eerste licentie Germaanse Talen (Universiteit Gent).

Eerder heeft A. Maes, oud-collega aan de Hogeschool Gent, verslag gedaan van zijn bevindingen in hetzelfde domein. Deze bijdrage is dan ook een actualisering en uitbreiding van zijn publicaties in de voorloper van *Over taal*:

A. Maes, Tactiek en strategie in sollicitatiebrieven (deel 1 en deel 2), in: *Taalbeheersing in de praktijk*, 30 (1991), 2, blz. 37-45 en 30 (1991), 3, blz. 85-91.

Het Antwerps:

niet voor kinderoortjes ? (1)

AN KUPPENS

Wanneer volwassenen tegen kinderen spreken, verandert hun taalgebruik. Ze gaan trager spreken, op een hogere toon, en ze gaan beter articuleren. Ze gebruiken ook kortere zinnen, die minder ingewikkeld zijn, en laten moeilijke woorden achterwege. Ze gebruiken meer verkleinwoordjes, hanteren een typische 'kinderwoordenschat' ('dodo', 'dada') en maken kirrende geluidjes tegen baby's.

Deze kenmerken van kindgerichte spraak, die de meeste mensen al wel zijn opgevallen, zijn in de internationale literatuur uitgebreid bestudeerd en beschreven. Heel wat volwassenen voeren echter nog een andere aanpassing door in hun taalgebruik wanneer ze met kinderen praten: ze gaan minder dialect spreken. Over deze aanpassing is in de internationale literatuur echter nauwelijks iets te vinden; enkel in Vlaanderen en vooral Nederland zijn enkele artikelen gepubliceerd rond het fenomeen. (Een Amerikaans artikel wijdt er een paragraaf aan.)

Omdat op de Vlaamse en Nederlandse artikelen heel wat aan te merken valt, werd besloten om een grondig onderzoek in het Antwerpse te verrichten. In dit artikel bekijken we een deel van de resultaten. We stellen eerst en vooral de vraag of het nu werkelijk zo is dat mensen minder dialect spreken tegen kinderen dan tegen (bekende) volwassenen. We gaan ook dieper in op enkele kenmerken van de aanpassing.

Spreken volwassenen minder dialect tegen kinderen?

Om deze vraag te beantwoorden werden dertig volwassenen geïnterviewd: twintig ouders en grootouders, en tien kinderverzorgsters. Omdat het voor mensen erg moeilijk is om hun eigen taalgebruik goed in te schatten, werd daarnaast ook een aantal gezinnen in de Antwerpse Zoo geobserveerd.

De interviews

In de interviews werd kinderverzorgsters, ouders en grootouders gevraagd of ze al hadden opgemerkt dat volwassenen minder dialect spreken tegen kinderen en of ze dat zelf ook doen. Uit de antwoorden op beide vragen kunnen we afleiden dat het in het Antwerpse een courante praktijk is om het dialectgebruik te ver-

minderen wanneer men tegen kinderen spreekt.

Van de 30 geïnterviewde volwassenen stellen er 26 dat mensen minder dialect spreken tegen kinderen dan tegen volwassenen. Het gaat om 9 van de 10 kinderverzorgsters en 17 van de 20 ouders en grootouders (zie grafiek 1).

De respondenten werden ook bevraagd over hun eigen taalgebruik. Van de 16 ouders zeggen er 11 dat ze minder dialect spreken tegen hun kinderen dan tegen volwassenen, 2 ouders spreken zowel tegen hun kinderen als tegen volwassenen dialect en 3 ouders stellen dat ze zowel tegen hun kinderen als tegen volwassenen Standaardnederlands spreken.

Van de vier grootouders spreekt er een minder dialect tegen de kleinkinderen dan tegen volwassenen. Een andere doet dat niet, maar sprak tegen haar eigen kinderen vroeger wél minder dialect dan tegen volwassenen. De overige twee grootouders spreken respectievelijk steeds dialect en steeds Standaardnederlands, zowel tegen volwassenen als tegen kinderen.

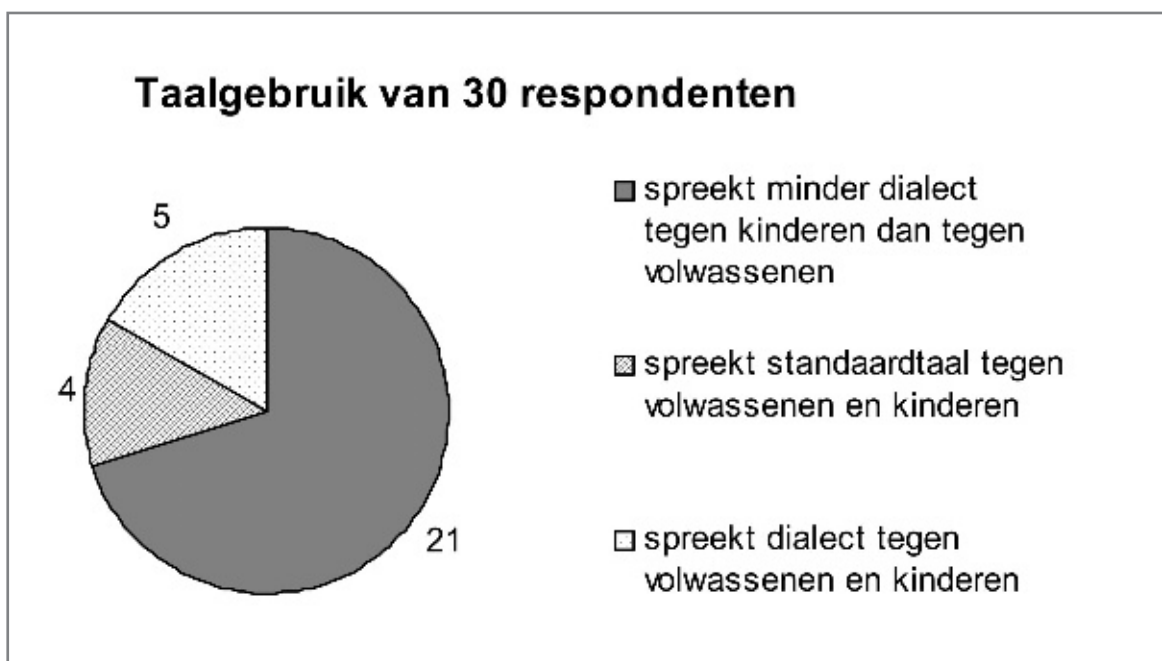
Van de tien geïnterviewde kinderverzorgsters stellen negen kinderverzorgsters dat ze steeds proberen om Standaardnederlands te spreken tegen kinderen, hoewel dat hun naar eigen zeggen niet steeds lukt.

De observatie

Ook uit de observatie van gezinnen uit het Antwerpse blijkt dat het een courante praktijk is om minder dialect te spreken tegen kinderen dan tegen volwassenen. Vijftien van de achttien geobserveerde volwassenen gebruiken minder dialect wanneer ze zich tot hun (klein)kinderen richten.

Bijzonder

Dat Antwerpenaars in de omgang met kinderen meer Standaardnederlands gaan spreken, is een heel bijzondere vaststelling. Vlaanderen wordt immers beschouwd als een *diglossische* taalgemeenschap, een gemeenschap dus waarin de standaardtaal wordt gereserveerd voor formele aangelegenheden. Dat ouders



grafiek 1

juist tegen hun kinderen, met wie ze toch een van de meest intieme relaties hebben, proberen om minder dialect te spreken, zegt mogelijk veel over de veranderende status van het Standaardnederlands.

Geen 'puur' Standaardnederlands

Een erg belangrijke opmerking is dat Antwerpse ouders niet op het *pure* Standaardnederlands overschakelen, maar eerder op een taalvorm die tussen het dialect en het Standaardnederlands ligt. Het is dan ook belangrijk op het feit te wijzen dat dialect en Standaardnederlands eigenlijk de uiteinden van een continuüm vormen, waartussen zich vele taalvormen bevinden. Zowel uit de interviews als uit de observatie in de Zoo blijkt duidelijk dat volwassenen tegen kinderen niet het Standaardnederlands spreken zoals dat bijvoorbeeld in de TV-journaals wordt gebruikt. De taalvorm die ze tegen hun kinderen gebruiken ligt echter wel veel dichterbij dat *pure* Standaardnederlands dan de taalvorm die ze tegen andere volwassenen gebruiken. Je zou dus kunnen stellen dat ze op het continuüm tussen dialect en Standaardnederlands in de richting van het Standaardnederlands opschuiven wanneer ze met kinderen spreken. Ook de analyse van opnames van het taalgebruik van een gezin uit het Antwerpse bevestigt dit. Daarom spreken we liever van het overschakelen van dialect *richting* Standaardnederlands.

Taalkundigen gaan er vaak nogal snel vanuit dat de reden waarom mensen geen 'perfect' Standaardnederlands spreken, is dat ze het niet *kunnen*. Heel wat respondenten zeggen dat ze het Standaardnederlands inderdaad niet beheersen, maar velen willen geen Standaardnederlands tegen hun kinderen spreken. Ze willen *mooi* en *beschaafd* spreken,

maar het 'echte' Standaardnederlands klinkt voor hen te onnatuurlijk en te formeel om tegen hun kinderen te gebruiken.

Niet alleen de status van het Standaardnederlands verandert dus, maar ook het Standaardnederlands zelf: de standaardtaal wordt meer gebruikt in een informele context als het gezin, maar is zelf ook informeler gaan klinken.

Ook door kinderen

Uit de analyse van de opnames van het taalgebruik in een gezin uit het Antwerpse blijkt dat niet enkel *volwassenen* hun dialectgebruik verminderen wanneer ze met kinderen spreken: ook kinderen kunnen, wanneer ze met jongere kinderen spreken, minder dialect gaan gebruiken.

Voor de analyse van de transcripten werd als volgt tewerkgegaan: de transcripten werden opgedeeld in uitingen, en aan elke uiting werd een label toegekend. Het kon gaan om een *lokale* uiting, een uiting met ten minste één dialectwoord of -klank. Een *neutrale* uiting bevat geen dialectelementen, maar hoeft anderszits geen 'puur' Standaardnederlands te zijn. Een *indexicale* uiting ten slotte is een uiting waarin elementen voorkomen die vreemd zijn aan het Antwerps, en die voor (oudere) Nederlandstalige sprekers uit het Antwerpse zeer herkenbaar zijn als 'geïmporteerd' uit Nederland. Het gaat bijvoorbeeld om woorden als *jij* en *mooi*. Indexicale uitingen zijn belangrijk omdat het gebruik ervan wijst op een sterke inspanning van de spreker om Standaardnederlands te spreken. Grafiek 2 toont de uitingen van de zevenjarige Kenneth tegen zijn vijfjarige zusje Kim enerzijds en tegen zijn moeder anderzijds. Kenneth gebruikt dui-

delijk meer lokale uitingen tegen zijn moeder (76 %) dan tegen zijn zusje (23 %). Wat het aantal indexicale uitingen betreft, zijn de cijfers al even opvallend: 32 indexicale uitingen (16 %) voor Kim en maar één (0,7 %) voor de moeder. De zevenjarige jongen spreekt tegen zijn vijfjarige zusje Kim dus beduidend minder dialect dan tegen zijn moeder. Daarvoor bestaan er waarschijnlijk meerdere redenen: ten eerste zal hij andere volwassenen imiteren, die hij ook meer neutrale en indexicale uitingen hoort gebruiken tegen zijn zusje. Ten tweede merkte hij misschien dat zijn zusje hem beter verstaat wanneer hij meer Standaardnederlands spreekt. Een andere mogelijkheid is dat zijn zusje ook beter *luistert* wanneer ze in het Standaardnederlands wordt aangesproken. Kinderen maken immers op basis van het taalgebruik van een spreker uit of hij zich tot hen richt: bij een lagere toonhoogte, snel spreken, het gebruik van moeilijke woorden enz. weten ze dat de spreker zich waarschijnlijk tot een volwassen gesprekspartner en niet tot hen richt. Mogelijk gaan kinderen ook op het gebruik van dialect af om uit te maken of mensen zich al dan niet tot hen richten.

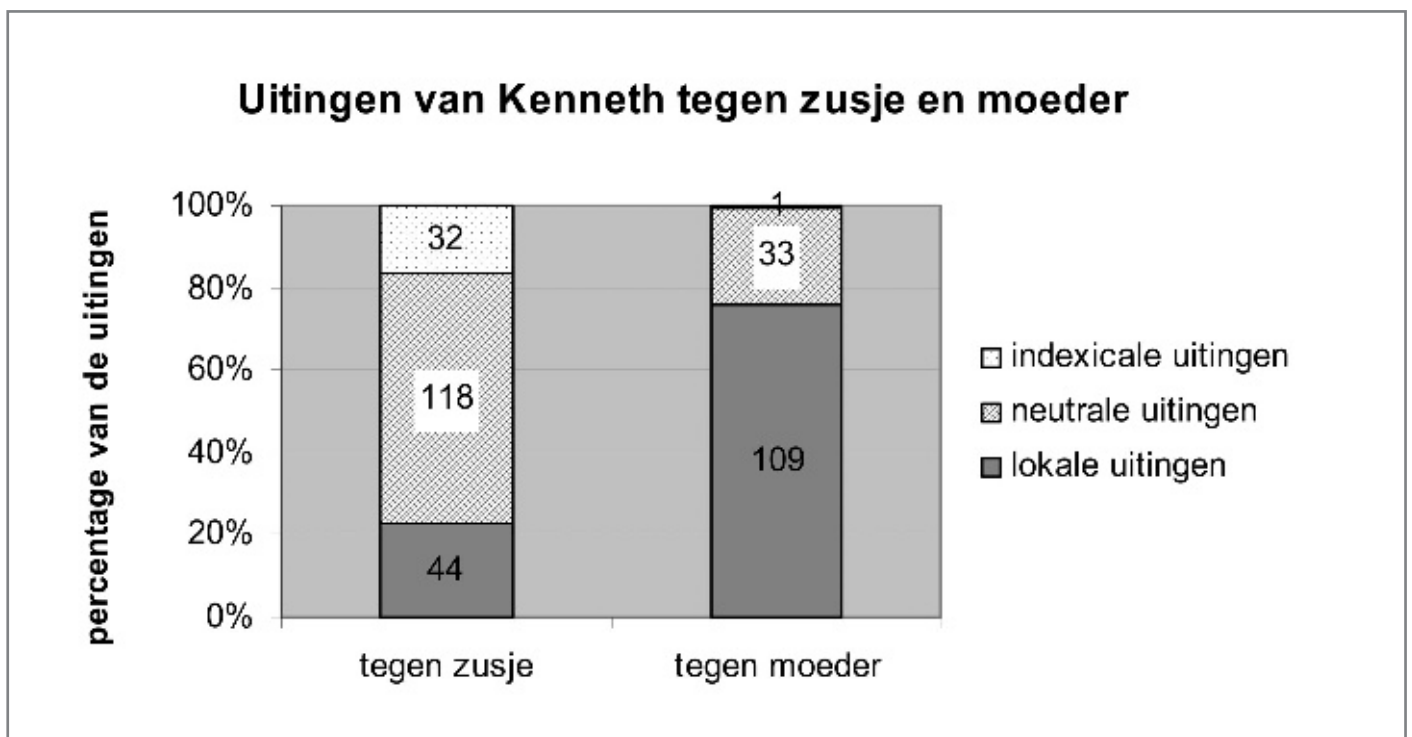
Moeilijk?

We vroegen de kinderverzorgsters en (groot)ouders ook of het van hen *grote inspanning* vergt om meer Standaardnederlands tegen hun kinderen te spreken. Slechts één respondente stelt dat ze de overschakeling niet moeilijk vindt, dat die ‘vanzelf gaat’. De meeste respondenten, zowel de kinderverzorgsters als de ouders en grootouders, zeggen dat het soms moeilijk is, en het overgrote deel benadrukt dan ook dat ze in de eerste plaats *proberen* om Standaardnederlands tegen hun kinderen te spreken en dat dit niet altijd lukt.

Heel wat respondenten vermelden dat het feit dat ze zelf in het dialect zijn opgevoed het soms moeilijk maakt om consequent ‘Standaardnederlands’ te spreken. Wát er precies moeilijk is aan de overschakeling richting Standaardnederlands verschilt van respondent tot respondent. Voor sommigen is dat de uitspraak, voor anderen de woordenschat.

Voor vele respondenten is het vooral in bepaalde *situaties* moeilijk om Standaardnederlands te blijven spre-

grafiek 2



ken. Eén respondente vermeldt stresssituaties, een andere respondent heeft het over 'situaties waarin de adrenaline oploopt' zoals bij huiselijke twisten, of als je kind bijvoorbeeld plots de straat oversteekt.

Het klassieke antwoord was echter 'wanneer ik boos ben'. Hoewel sommige respondenten zeggen dat ze ook dan consequent Standaardnederlands blijven spreken, schakelen heel wat anderen over op dialect wanneer ze kwaad worden. Enkele citaten ter illustratie:

'Als ik kwaad ben of zo, dan komt er ook al eens iets tussen, dan denkt ge daar ni zo aan, dan zijn dat uw gevoelens die ineens zo de overhand hebben, en dan zegt ge direct wat dat ge denkt.'

'Als ge boos bent dan is dat wel echt moeilijk om echt Standaardnederlands te spreken. Omdat ge dan ook vervalt in uw eigen natuur zal ik zeggen.'

Dat bleek ook uit de observatie in de Zoo en uit de analyse van de opnames van het taalgebruik in een Antwerps gezin.

Onderzoek van Van de Craen (1985) naar het taalgebruik van Antwerpse leerkrachten toonde overigens al aan dat het dialect vaak gebruikt wordt als *bestraffend register*, 'een codewisseling in de Antwerpse scholen die steeds met succes wordt toegepast'.

Leeftijd van de kinderen

In de overschakeling van dialect richting Standaardnederlands speelt de *leeftijd* van kinderen een belangrijke rol. Naarmate kinderen ouder worden, gaan ouders over het algemeen opnieuw meer dialect tegen hen spreken. Dit is niet echt verwonder-

lijk: ook de 'klassieke' kenmerken van kindgerichte spraak (hogere stem, trager spreken, kortere zinnen etc.) verdwijnen geleidelijk aan naarmate kinderen ouder worden.

An Kuppens is assistente Communicatiewetenschappen aan de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoek behelst thema's als media, jongeren en taal.

e-mail: akuppens@uia.ua.ac.be

Literatuur

Dunn, J., Kendrick, C. (1982), *The speech of two- and three-year-olds to infant siblings: 'baby talk' and the context of communication*, in *Journal of Child Language*, 9, 3: blz. 579-595.

Kuppens, A. (2003), *Liever Standaardnederlands dan Antwerps? Verklaringen voor taalkeuze in gesprekken met kinderen*, Antwerpen, PSW-paper 2003/3.

Roberts, J. (2002), *Child Language Variation*, 333-348 in Chambers, J.K., Trudgill, P., Schilling-Estes, N. (eds.), *The Handbook of Language Variation and Change*, Oxford, Blackwell, 807 blz.

Snow, C.E., Ferguson, C.A. (eds., 1977), *Talking to children. Language input and acquisition*, Cambridge, Cambridge University Press, 369 blz.

Van de Craen, P. (1985), *De mislukking van een taalpolitiek: ABN in de klas*, 45-125 in Van de Craen, P., Willemyns, R. (eds.), *Sociolinguïstiek en ideologie*, Brussel, Vrije Universiteit Brussel, 505 blz.

Persberichtenwijzer

PAUL GILLAERTS

De *Persberichtenwijzer. Hoe komt uw nieuws in het nieuws?* is bedoeld voor al wie een persbericht moet schrijven. Zoals de (wat flauwe) ondertitel te kennen geeft, bevat het werkje instructies over hoe je met meer slagkracht het nieuws van je organisatie in de pers krijgt. Daarbij is in de eerste plaats aan de geschreven pers gedacht.

Achtereenvolgens komen aan bod: de functies en soorten van het persbericht; het strategisch gebruik ervan, een concreet schrijfplan; de receptie van het persbericht door de journalist (let op het bepaald lidwoord) en de organisatie rond het persbericht (routing, verzending). De vijf hoofdstukken worden afgesloten met een handzaam (maar zoals zo vaak simplistisch) tienstappenplan; een nuttige (maar tot Nederland beperkte) adressenlijst en een literatuurrubriek waaruit blijkt dat de auteur op de hoogte is van het genre.

Zoals in alle adviesboekjes of hoofdstukken in communicatiehandleidingen over persberichten wordt het persbericht radicaal onderscheiden van reclame: reclameachtige teksten komen er niet in. Wie 'De reclamejongens' van Bruno van Spauwen heeft gelezen, weet intussen wel beter: ook journalisten maken gebruik van reclame- en marketingtechnieken om de nieuwswaarde van hun producten te vergroten. Ervan uitgaan dat ze niet in de valkuil van reclameachtige persberichten trappen, is een mythe in stand houden.

Ook maakt de auteur zich nogal makkelijk af van de vaststelling dat persberichten tegenwoordig ook op internet staan en dus rechtstreeks, zonder tussenkomst van de journalist, bij de (geïnteresseerde) lezer geraakt. Het kan waar zijn dat het belang van persberichten door de internettoepassing niet afneemt, interessanter is de vraag op welke manier het internet invloed uitoefent op het genre en of er (eventueel vooral contextuele) verschillen optreden tussen de geschreven en digitale vorm. Wel weer interessant is de wijze waarop de auteur op strategische overwegingen bij de keuze voor het persbericht ingaat en op het belang van de timing.

Een kwaliteit van de wijzer is dat hij er niet voor terugschrikt om op controverses te wijzen. Het is bijvoorbeeld een heikele vraag of je persberichten mag aanpassen aan het medium waarnaar je het stuurt. Communicatief zou je verwachten van wel, volgens de normboekjes van het genre mag het niet. Voor (beginnende?) schrijvers is allicht het middelste hoofdstuk 'Hoe schrijft u een persbericht?' het meest interessant, omdat de auteur daarin tal van concrete en bruikbare adviezen geeft en daarmee blijk geeft van binnen uit, als tekstschrijver, over ervaring te beschikken. Nogal wat adviezen zijn uiteraard wel voor meer genres nuttig.

Ongetwijfeld snijdt de auteur een belangrijke kwestie aan als zij het persbericht bekijkt door de ogen van de journalist. Daarbij maakt zij gebruik van inzichten uit de tekstwetenschap, zoals het werk van Geert Jacobs over voorformulering: het persbericht wordt vanuit het perspectief van de krant geformuleerd; zo verwijzen organisaties bijvoorbeeld naar zichzelf met hun naam of expliciteren ze tijd en plaats. In het algemeen valt op dat over de concrete receptie en verwerking van persberichten nog maar weinig onderzoek bestaat. Toch is het een verdienste van de auteur dat zij het bestaande onderzoek in haar adviezen en beschouwingen heeft verwerkt.

Kortom, een boeiende wijzer. De verwijzing naar de website op de achterflap van het boekje doet nog meer boeiends vermoeden, maar lost de gerezen verwachtingen jammer genoeg niet in: uiteindelijk blijkt het ook in dit boekje om reclame te gaan, voor het eigen adviesbureau namelijk. Maar met een dergelijk goed ingevoerde gids is daar niets mis mee.

Jeanine, Mies, *Persberichtenwijzer. Hoe komt uw nieuws in het nieuws?*, Den Haag, Sdu, 2002, ISBN 90-12-09510-7.

Klare taal: een lightproduct van Van Dale

KRISTIEN SPILLEBEEN

Dun is blijkbaar nog altijd de mode. Na tal van voedingsmerken heeft nu ook Van Dale zijn vet- en suikerarme product: *Klare taal*. Het is een magere uitvoering van het *Idioomwoordenboek*, dat in 1999 verscheen. Het zwaarlijvige *Idioomwoordenboek*, dat niet minder dan 1049 pagina's telde, is nu gereduceerd tot een schamele 299 bladzijden. Daar kunnen sommige BV's nog een puntje aan zuigen.

Klare taal maakt deel uit van een reeks handzame boekjes, die Van Dale in de ene uitgave *Bladwijzers*, in de andere *Praktijkgidsen* noemt. De boekjes zijn in stijlvol zwart uitgegeven, met telkens een andere, felgekleurde rug. Intussen verschenen al vijf gidsen in de reeks: *Afkortingen*, *Zakenbrieven*, *Klare taal*, *Stijlboek NRC Handelsblad* en het net van de persen gerolde *Stijlboek van de VRT*.

Klare taal bevat zo'n 7000 uitdrukkingen en gezegden die tot het levende taalgebruik in Vlaanderen en Nederland behoren. Voor de keuze van de lemmata hebben de redacteuren het zich niet al te moeilijk gemaakt: ze hebben ze gewoon overgenomen uit het *Idioomwoordenboek*. Ook de beschrijving van de uitdrukkingen komt letterlijk uit het dikkere broertje – tenminste, alleen de kern van de definities is overgenomen. Bij de liposuctie is ook heel wat fraais weggezogen: in de citaten, illustraties en etymologische verwijzingen is genadeloos het mes gezet. Ook van de kopjes met de letter van het alfabet en de kopjes met het kernwoord boven de uitdrukkingen blijft niets meer over.

Wat na deze kuur van het *Idioomwoordenboek* overblijft, is een schrale alfabetische lijst van uitdrukkingen, waarin een trefwoord cursief gedrukt staat, met uitleg bij de betekenis en het gebruik ervan. De definities zijn zeer bondig en in een eenvoudige, *klare taal* geformuleerd, wat de bruikbaarheid van het boekje dan weer ten goede komt. Behalve de betekenis van de uitdrukkingen geven de auteurs ook vaak uitleg bij het gebruik ervan: hoe en in welke situaties gebruik je een bepaalde uitdrukking. Wie per ongeluk op een woord zoekt dat niet als trefwoord is opgenomen, komt via een verwijzing toch bij het 'correcte' trefwoord terecht.

Volgens de redactie van *Klare taal* is het boekje vooral gericht 'op het praktische gebruik van uitdrukkingen'.

Grasduinen in het boekje, iets wat het *Idioomwoordenboek* zo aantrekkelijk maakte, zit er nu niet echt meer in. Door zijn puur alfabetische volgorde leent het zich bovendien nauwelijks tot het zoeken naar uitdrukkingen vanuit de betekenis van het idioom: als je op een kleurrijker manier wilt zeggen dat het leven ondanks alles zijn gewone gangetje gaat (*de honden blaffen, maar de karavaan trekt verder*), zul je lang moeten zoeken. Tenzij je de uitdrukking al min of meer in je hoofd hebt en je er op zijn minst één betekenisvol woord van herinnert. Misschien hadden de auteurs beter kunnen overwegen om het boekje thematisch te rangschikken. Nu kun je alleen checken of je een bepaalde uitdrukking correct formuleert en gebruikt, of zoeken naar uitdrukkingen waarin een bepaald trefwoord voorkomt. En laat dit nu net informatie zijn die je doorgaans ook in een gewoon woordenboek terugvindt ...

Wat je de redacteuren wel moet nageven, is dat ze heel erg hun best hebben gedaan om de lezer waar voor zijn geld te geven. Maar ze besparen vooral veel plaats door een minuscuul lettertje te gebruiken, iets wat gebruikers niet meer appreciëren als ze eenmaal een bepaalde leeftijd hebben bereikt. Daarnaast is het niet altijd gemakkelijk om op een trefwoord te zoeken, omdat de uitdrukkingen allemaal achter elkaar zijn afgedrukt, zonder witruimte of aanduiding dat het trefwoord in een uitdrukking met een nieuwe letter van het alfabet begint.

Zoals bij elk lightproduct valt de smaak van *Klare taal* al met al nog wel mee, al kan die lang niet tippen aan het aroma van het volle product. Het is een leuk en handzaam boekje: staat aardig in de boekenkast naast de andere deeltjes van de reeks. Toch mis ik de kers én de slagroom op de taart ...

De Groot, Hans (eindredactie) en Mies Blok (redactionele ondersteuning), *Van Dale Klare taal*, Van Dale Lexicografie bv, 2002, Utrecht/Antwerpen, 299 blz., ISBN 90-6648-994-4.

Van Dale Zakenbrieven in 7 talen

KARL HENDRICKX

De juiste toon vinden in een brief is niet altijd gemakkelijk. De gekozen formulering en stijl bepalen, zeker in een brief, in grote mate het succes dat je bij je lezer zult hebben. Als die brief dan ook nog in een vreemde taal geschreven moet worden, wordt het pas echt delicaat. En omdat je meestal geen native speaker van de taal in kwestie in de buurt hebt, is een praktische hulp welkom. Dat vonden ze ook bij Van Dale en daarom hebben ze in de reeks *Van Dale Praktijkgidsen* een vierde boek gewijd aan het opstellen van zakenbrieven, in het Nederlands en in zes andere talen.

Het boek bevat achttien typevoorbeelden van zakenbrieven, telkens over een ander onderwerp, en dat in niet minder dan zeven talen: het Nederlands, maar ook het Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans en Zweeds. In totaal maakt dat 155 brieven. In de achttien onderwerpen vind je de klassieke onderwerpen uit de zakelijke correspondentie terug: een eenvoudige introductie van een nieuwe medewerker bij een klant, een aanbieding, een melding van vertraging van een bestelling, een klacht en de bijbehorende verontschuldiging, een verzoek tot betaling, een bevestiging van een afspraak enzovoort. Het boek neemt echter ook meer persoonlijke onderwerpen op, waardoor het meteen een breder doelpubliek kan aanspreken. Je vindt immers voorbeeldbrieven van een felicitatie, een bedankje, maar ook antwoorden op een aankondiging van een geboorte, een huwelijk en een overlijden. Tot slot bevat het ook – niet onbelangrijk – een voorbeeld van een sollicitatiebrief en een curriculum vitae. Het boek beperkt zich dus niet tot de puur zakelijke onderwerpen, waardoor het zowel voor zakelijk als privé-gebruik erg nuttig kan zijn.

Naast het grote aantal talen, is het grote pluspunt van het boek de commentaar die bij de brieven gevoegd wordt. De brieven zijn per taal gegroepeerd en per taal wordt ook vooraf een korte commentaar gegeven over de briefstijl en de conventies die in die taal gebruikt worden. Daarbij komen vooral algemene stilistische principes aan bod. Voor het Nederlands wordt er zo op gewezen dat de actuele toon in een brief minder onderdanig is dan vroeger, dat de stijl

persoonlijker is geworden en het taalgebruik hedendaagser. Daarna volgt een overzicht van de belangrijkste conventies voor elk onderdeel ('structurelement') van de brief, in een kordate, instructieve stijl, met veel aandacht voor detail, maar ook voor nuancering. Zo is er bij de bespreking van de Nederlandse zakenbrief aandacht voor de conventies die in België gebruikelijk zijn en wijst men er bijvoorbeeld op dat juristen en medici in hun brieven nog veel meer respectsignalen gebruiken dan bedrijven.

Daarna komen de brieven zelf. Per brief, die telkens op de rechterbladzijde afgedrukt wordt, staat links nog eens detailcommentaar, die uiteenvalt in twee delen: een kolom 'alternatieve formuleringen' en taaladvies en een kolom commentaar die nog eens de inhoudelijke onderdelen van de brieftekst (de 'taalfuncties') aangeeft, samen met enkele voorbeelden. Aan het einde van elke taalsectie worden tot slot nog een aantal schrijf- en taaltips gegeven voor de taal in kwestie. Bij de sectie Engels wordt zo gewezen op het onderscheid in spelling tussen het Verenigd Koninkrijk en Amerika, bij de sectie Frans op de spatie voor een komma, kommapunt enzovoort en op de juiste nuances bij de soms complexe Franse afsluitingsformules.

Misschien hebt u uit dit overzicht van de rijkdom van de informatie die het boek bevat meteen ook al een zwak punt van het werk gehaald. In de verscheidene onderdelen met commentaar, tips, alternatieven, noten en zo meer vind je soms als lezer niet helemaal je weg terug. Zeker omdat de onderdelen nogal eens in elkaars vaarwater zitten. Overal duiken alternatieve formuleringen en handige tips op en het onderscheid tussen de algemene stilistische commentaar bij het begin van elke taalsectie, het onderdeel 'structurelementen' en de schrijftips op het einde, is ook niet altijd zo strikt. Je moet dus wel wat heen en weer bladeren en lezen voor je de briefstijl en -conventies van een taal volledig beet hebt.

Het merendeel van het materiaal uit het boek is overigens niet nieuw. Het is overgenomen uit een eerdere publicatie van Van Dale (*Zakenbrieven in vijf talen*, 1994) en uit de module 'zakenbrieven' van de elektronische grote vertaalwoordenboeken. Die rubriek bevat zakenbrieven in het

(Van Dale Praktijkgidsen 4)

Nederlands en de vreemde taal van het woordenboek voor veertien onderwerpen, een beschrijving van de structurelementen en tips. In dit boekje is het aantal talen dus verhoogd van vijf naar zeven en is ook het aantal behandelde onderwerpen uitgebreid van veertien naar achttien. De brieven zelf zijn meestal lichtjes geactualiseerd. Voordeel van deze publicatie is natuurlijk dat ze alle talen in een aparte publicatie samenbrengt en ze vooral van meer commentaar voorziet, waardoor de bruikbaarheid tegenover het onderdeelje van de elektronische vertaalwoordenboeken er stevig op vooruitgaat.

In een dergelijk op details en conventies gericht werk vindt elke betweter natuurlijk ook adviezen waarbij hij zijn wenkbrouwen fronst. U begrijpt dat ik me daarbij vooral zal concentreren op het Nederlands. Zo plaatst het boek de functie van de geadresseerde op dezelfde regel als diens naam, gescheiden door een komma, iets wat in België en volgens de BIN-norm niet gebruikelijk is. Verder wijst het boek wel bij de afsluitingsformules op de fameuze BIN-regel die voorschrijft geen komma te plaatsen, maar niet bij de aanhef, waar die regel nochtans ook geldt. De functie van de ondertekenaar wordt nu eens niet (blz. 25) en dan weer wel met hoofdletter geschreven (blz. 35).

Verder vind je af en toe toch een afgekorte aanspreektitel zoals *Mw.* (blz. 29), hoewel zowat alle naslagwerken dat afraden en ook de commentaar bij het begin van de taalsectie alleen de volle vorm geeft. Die commentaar beweert dan weer dat het in België heel gebruikelijk is om in een aanhef de voornaam voluit te spellen, iets wat m.i. niet waar is en ook tegen de meeste andere naslagwerken ingaat. In de meer persoonlijke brieven, zoals een felicitatie met een geboorte, vallen plots de aanschrijftitels in de adressering weg. Dat kan uiteraard, maar had aangegeven kunnen worden. Bij de reactie op een trouwkaart staat in de adressering eerst de vrouw en daarna de man (*Chantal Berkhouts en Robbert Janssen*). Ook daar wordt niet aangegeven of dit een persoonlijke keuze van de schrijver is of veeleer algemeen gebruik.

De brieven bevatten verder nogal kwistig afkortingen, zoals *i.o.* bij de ondertekening ('in opdracht') of *b.a.*, *c.c.* en *bijl.* ('bij afwezigheid', 'copie conforme' en 'bijlage'). Hoewel de 'tips' bij het Nederlands aangeraden afkortingen voluit te schrijven, worden de voorbeelden uit de vorige zin 'standaard brievenidioom' genoemd. Of die afkortingen inderdaad voor iedereen duidelijk zijn, is maar de vraag.

Tot slot blijken er subtiele verschillen in toon en register te bestaan tussen Vlaanderen en Nederland. Hoewel het boek heel erg de nadruk legt op modern en vlot taalgebruik, lees je op blz. 44 als alternatief 'Wij zijn op dit ogenblik doende een programma voor de dag op te stellen', wat mij erg archaisch in de oren klinkt. Helemaal raar klinkt de formulering van een condoléance, waar systematisch voor de formule 'ik condoleer u *van harte*' gekozen wordt. Dat *van harte* houdt m.i. altijd een positieve connotatie van enthousiasme in en kan dus wel bij felicitaties, maar bij een deelneming klinkt het voor Vlamingen toch erg vreemd.

Dergelijke kleine problemen doen echter niets af aan het feit dat het boek bruikbare, correcte en volledige informatie bevat voor iemand die een zakenbrief in een vreemde taal, maar ook in het Nederlands wil schrijven. Door het grote aantal behandelde talen en onderwerpen is het trouwens bruikbaar in vele gevallen en door heel wat verschillende types briefschrijvers. Daarbovenop is het fraai uitgegeven, met een harde kaft en een overzichtelijke bladspiegel met voldoende witruimte. Het is opgevat als een naslagwerk om te consulteren en de structuur is daaraan aangepast.

Prof. dr. M. Hannay (red.), *Van Dale Zakenbrieven in 7 talen*, Utrecht / Antwerpen, Van Dale Lexicografie bv, 2003 (Van Dale Praktijkgidsen 4), 355 blz., ISBN 90-6648-993-6.



Juist ?

GEERT CRAPS

Een taaladviseur met karakter maakt het verschil, laat wat na in een organisatie, werkt aan de taalcultuur van een organisatie. Eugene Berode, de ex-taaladviseur van de VRT, legde het accent op preventie en opleiding, meer dan op het curatieve, corrigerende werk. Ruud Hendrickx, de huidige taaladviseur van de omroep, is opgeleid in een taalbeheersingswereld waarin stijlbewustheid, diversificatie, gepastheid van taal in een context de nadruk krijgen. Vandaar hét statement van Hendrickx: het Taalcharter, waarin gepleit wordt voor een vlekkeloos Standaardnederlands in de VRT-producties, met ruimte voor varianten van het Nederlands in die contexten waar dat gepast is. Wat de huidige VRT-taaladviseur verstaat onder 'Standaardnederlands' maakt hij op verschillende manieren diets. Heel wat internetgebruikers kennen al zijn taaldatabanken; Hendrickx verspreidt ook op geregelde tijden taaltips via e-mail, met een verzameling recente gehoorde/gelezen problemen en intern in de VRT verspreidt hij bovendien sinds 1998 een taaltip in de vorm van een column. Onlangs heeft hij een selectie van die columns gebundeld onder de veelzeggende titel *JUIST! Tips van de VRT-taaladviseur*.

Ik heb in dit blad nog niet zo lang geleden een wat kritische analyse gegeven van wat ik t-commerce heb genoemd. Als een van de symptomen daarvan heb ik toen gewezen op de onuitroeibare drang die een aantal kranten voelen om hun interne taalafspraken als een soort bijbels op de markt te brengen. Valt Hendrickx' boekje in deze categorie? Ja en nee. Ja in de zin dat bij een aantal van Hendrickx' columns een

knoop wordt doorgemaakt. Nee, in die zin dat duidelijk wordt gemaakt waarom een bepaalde knoop op een bepaalde manier wordt doorgemaakt. Dat laatste is nogal belangrijk: het is het verschil tussen een kind verbieden om te snoepen, omdat je zijn vader bent, en een kind zeggen dat het niet te veel moet snoepen, omdat het slecht is voor zijn gebit. Nee, bovendien, omdat Hendrickx zijn verzameling taaltips niet presenteert als het ultieme wetboek. Onder andere de uitgebalanceerde pretentieloosheid van heel wat stukjes is daar het duidelijkste signaal van. Het verdict in dezen is onschuldig, maar we houden de verdachte in de gaten.

De pretentieloosheid van *Juist!* is niet synoniem met oppervlakkigheid. De inhoud van het boek is zonder meer correct en doordacht: Hendrickx geeft over 't algemeen een juiste, genuanceerde analyse van een taalprobleem en een passende, vlotte oplossing. Daarbij schuwt hij niet om gevestigde adviezen correct en volgens relatief recente inzichten te nuanceren: 'een aantal mensen' kan zowel door een enkelvoud als door een meervoud worden gevolgd, zegt Hendrickx (blz. 62); en 'de passagiers worden verzocht niet te roken' is de gewone vorm, die met enkelvoud is de meer formele (blz. 28). Wat niet wil zeggen dat ik elke analyse deel. 'België is een van de landen die...' moet een meervoudig werkwoord krijgen, want het onderwerp van de bijzin is 'die', en dat slaat terug op 'landen', ergo... En we doen het soms fout, omdat we het werkwoord van de bijzin terugdenken naar 'België', zegt Hendrickx (blz. 71). Wel, nee, niet echt: de 'die' van de bijzin kan ook terugslaan op het geheel 'een van de landen', en dan is een enkelvoud best mogelijk. Zo zijn er nog wel herschrijvingen of suggesties waar over te zeuren

valt: 'de opening van de tentoonstelling vindt plaats op X' is niet helemaal hetzelfde als 'de tentoonstelling gaat open op X' (blz. 51), want bij het eerste verwacht ik een glaasje, bij het tweede is dat niet zo zeker; 'de grote plantenrijkdom van het gebied' is niet hetzelfde als 'omdat in het gebied veel planten groeien' (blz. 55), want ik heb meer vertrouwen in de biodiversiteit van het eerste perceel dan in die van het tweede. Maar goed.

Het ongelooflijk charmante aan dit boekje is zeker de stijl waarin Hendrickx schrijft: hij heeft een vlotte, leuke manier om zaken uit te leggen. Dat is eigenlijk vaak erg efficiënt: bepaalde dingen vergeet je gewoon nooit meer, omdat je zo'n prettige uitleg hebt gehad. Het is een hele stap verder dan de soms 'belerende humor' van de columns van Berode, hoewel Hendrickx soms op het randje balanceert.

Daarmee komen we op twee zaken waar ik toch vragen bij heb. Punt één: het bierkaai gevoel. Ik bewonder Hendrickx om de volgehouden inspanning die hij levert om taaie lexicale Belgicismen (voorzien, omwille van) uit te roeien, hoewel de strijd, laten we eerlijk zijn, allang verloren is. Net zoals in mijn werkomgeving (het Vlaams Parlement) is bij de VRT de signaal-functie die het taalgebruik heeft erg belangrijk. Ik wil dat niet onderschatten, maar het heeft soms toch iets van de roepende in de woestijn.

Punt twee: wat is het doel en dus het doelpubliek van Hendrickx' boek? Het is geen naslagwerk, want daarvoor is het te onsystematisch samengesteld en zijn de

antwoorden op de vragen wat weggeborgen in zijn typische stijl. Het is geen echt columnboek, want daarvoor is het onderwerp te ernstig. Naar mijn gevoel ligt de boodschap van het boek op een meta-niveau: laten we proberen, als taalmensen, om eens wat vlotter en minder gecrispeerd met onze materie om te gaan. Correct, maar wat minder ernstig, alsof je hele gemoedsrust afhangt van een gallicisme. Ik hou wel van het licht relativiserende karakter van dit soort boekjes, ondanks de ongetwijfeld strenge oordelen die Hendrickx dagelijks moet vellen. De toon zit gewoon goed, vind ik. Juist, Ruud, zeer juist!

Hendrickx, Ruud: *Juist! Tips van de VRT-taaladviseur*, Leuven, Davidsfonds/Literair, 2003, ISBN 90-6306-469-1.

Taaalldo

Men wordt verzocht dit te lezen

KARL HENDRICKX

'Een geliefkoosd onderwerp voor taaladviseurs en taaldocenten, vast en zeker omdat het zo eenvoudig uit te leggen is, en omdat het zo'n mooie illustratie vormt van het nut van de zinsontleding.' Zo schreef Peter-Arno Coppens onlangs in de elektronische nieuwsbrief *Neder-L* in het 'linguïstisch miniatuurtje' *Doctrinaire bedillers over de constructie 'de reizigers wordt / worden verzocht over te stappen'*. Veel taalgebruikers twijfelen als ze die constructie willen gebruiken; een aantal onder hen zweert bij het enkelvoud wordt. Daarom een woordje uitleg, met om te beginnen inderdaad een basiscursus zinsontleding.

Zinsontleding

Op het eerste gezicht lijkt het, zoals Coppens – ironisch overigens – opmerkt, allemaal eenvoudig uit te leggen. Laten we de traditionele voorbeeldzin nog eens bekijken:

- (1) De conducteur verzoekt de treinreizigers over te stappen.

Volgens de klassieke zinsontleding is de conducteur het onderwerp, over te stappen het lijdend voorwerp en de treinreizigers het meewerkend voorwerp. Een traditionele actieve zin. Als we die omzetten in het passief, wordt het onderwerp van de actieve zin handelend voorwerp, het lijdend voorwerp wordt onderwerp en het meewerkend voorwerp blijft gewoon staan:

- (2) Door de conducteur wordt aan de treinreizigers verzocht over te stappen.

Die zin klinkt een beetje stroef. Veel normaler is het om bij dergelijke zinnen het meewerkend voorwerp vooraan in de zin te zetten en het voorzetsel aan weg te laten:

- (3) De treinreizigers wordt door de conducteur verzocht over te stappen.

Voor heel wat taalgebruikers klinkt zelfs dat een beetje vreemd. Zij hebben de neiging om het werkwoord in het meervoud te zetten:

- (4) De treinreizigers worden door de conducteur verzocht over te stappen.

Fout! zeggen anderen, want dat zou betekenen dat treinreizigers onderwerp is – het werkwoord komt in getal altijd overeen met het onderwerp – en dat kan niet, want wat is dan over te stappen? Een lijdend voorwerp in een passieve zin? Slordigheid, taalfout, onvoldoende inzicht in de syntaxis van het Nederlands, het kan niet op volgens de 'doctrinaire bedillers', zoals Coppens ze noemt.

Genuanceerd

Toch blijft de constructie voortbestaan. Meer nog, voor veel taalgebruikers klinkt 'de reizigers worden verzocht over te stappen' beter dan 'de reizigers wordt verzocht over te stappen'. Daarom aanvaarden ook steeds meer naslagwerken deze constructie. Het Stijlboek van De Standaard verkiest de 'correcte' constructies om ergernis bij de lezer te voorkomen (Permentier 2003, blz. 238). De Taalwijzer voor de Overheid is wat genuanceerder: kiezen voor de moderne variant is 'een begrijpelijke keuze, maar wel een keuze die over het algemeen nog steeds wordt afgekeurd' (Tiggeler 2000, blz. 118). Renkema (2002, blz. 200-202) vindt dat je dergelijke zinnen alleen mag afkeuren als je dan ook alle soortgelijke gevallen afkeurt, zoals:

- (5) Men wordt geadviseerd de ring te vermijden.
- (6) We werden opengedaan door een echte butler.
- (7) Ik mankeer nooit wat.

In voorbeeld 5, dat ook de ANS aanhaalt, moet *men* wel onderwerp zijn, want het woord komt nooit als meewerkend voorwerp voor (*ik geef men een receptie) en toch heeft bijna niemand er bezwaar tegen. Voorbeeld 6 vervangen door het 'correctere' *Ons* werd opengedaan door een butler klinkt toch erg stijf. Bij voorbeeld 7 zul je weleens *Mij* mankeert nooit wat horen, maar de versie met *ik* is zeker frequenter.

Gezaghebbend

Dezelfde toon vind je ook in de Algemene Nederlandse Spraakkunst. De ANS merkt op dat niet alle taalgebruikers zinnen met verschuiving van meewerkend voorwerp naar onderwerp acceptabel achten, maar dat er niet in alle gevallen bezwaar tegen gemaakt hoeft te worden (Haeseryn e.a. 1997, blz.1408-1412). De ANS onderscheidt enkele typeconstructies waarbij het meewerkend voorwerp van een actieve zin heel waarschijnlijk onderwerp zal worden van de corresponderende passieve zin:

werkwoorden met als betekenis ‘verzoeken’, ‘bevelen’, ‘aanraden’

- (8) De automobilisten worden (wordt) aangeraden de E 411 te vermijden.
- (9) De spoorarbeiders worden (wordt) verweten te vaak te staken.
- (10) Wij werden (Ons werd) om advies gevraagd bij de nieuwe procedure.

zinnen met een meewerkend, maar zonder lijdend voorwerp

- (11) Wij werden (ons werd) opengedaan door de heer des huizes.
- (12) Alle leden worden (wordt) tijdig bericht over de juiste vergaderdata.

werkwoordelijke uitdrukkingen

- (13) De kranten werden (werd) de loef afgestoken door het radiojournaal.
- (14) We werden (Ons werd) kwaad de deur gewezen.
- (15) Ze werden (Hun werd) de raad gegeven ramen en deuren gesloten te houden.

Voor de meeste taalgebruikers klinkt de vorm tussen haakjes in het enkelvoud wat stijfjes en zelfs ouderwets in de oren. Er moet dan ook sprake zijn van een taalverandering waartegen de klassieke regels van de zinsontleding geen weerwerk kunnen bieden.

Modern antiek

Het is dan ook geen toeval dat Van der Horst in zijn *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* uitgebreid ingaat op deze constructie, die hij plaatst binnen een ontwikkeling die al sinds de Middeleeuwen aan de gang is (Van der Horst 1999, blz. 85-94). Doordat het Nederlands al lang zijn naamvallen kwijtgeraakt is (de uitgangen aan de woorden die

hun functie aangeven, zoals *des winters*) is ook het onderscheid in functie tussen het meewerkend en lijdend voorwerp stilaan aan het verdwijnen. Het is dus niet zo abnormaal dat ze af en toe verward worden, zeker omdat het in de meeste voorbeelden om personen gaat en bovendien om het eerste zinsdeel. Dat zijn kenmerken die vaak samengaan met het onderwerp in een normale Nederlandse hoofdzin.

Dat door dergelijke taalveranderingen constructies ontstaan waardoor de klassieke zinsontleding in de knoei geraakt, is een groter probleem voor de taalkundigen dan voor de taalgebruikers. De constructie komt trouwens al lang voor. Coppens haalt in zijn linguïstisch miniatuurtje *de grammatica van Den Hertog* aan. Die schreef in 1892 al dat er ‘een tiental jaren geleden’ protest kwam toen het Amsterdamse stadsbestuur in een drukke straat een bordje liet plaatsen met de tekst *Men wordt verzocht rechts te houden en dat de taalkundige prof. Verdam ‘tusschenbeiden [moest] komen, om het lijdend gebruik van verzoeken in den zin van uitnoodigen tegen doctrinaire bedillers te verdedigen’* (Den Hertog 1892, blz. 62).

U hoeft dus niet bang te zijn dat u een vreselijke fout maakt als u de constructie gebruikt. Ze bestaat al meer dan een eeuw. Wilt u echter de kritiek van fijnslippers en taalpuristen vermijden, dan geldt zoals altijd: kies voor de conservatieve variant.

Karl Hendrickx werkt als redacteur bij de cel Publicaties van het Rekenhof.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be.

Literatuur

Haeseryn, W. e.a. (1997), *Algemene Nederlandse spraakkunst*, Groningen, Martinus Nijhoff.

Permentier, L. (2003), *Stijlboek De Standaard*, Roeselare, Roularta Books.

Renkema, J. (2002), *Schrijfwijzer*, Den Haag, Sdu.

Tiggeler, E. (2000), *Taalwijzer voor de overheid*, Den Haag, Sdu.

De woorden

Arabische stoffen en meubilair

MARLIES PHILIPPA

Zowel heel alledaagse als wat meer verfijnde stoffen hebben bij ons een aan het Arabisch ontleende naam. *Katoen* bijvoorbeeld. Al in de tijd van Alexander de Grote was in Europa bekend geworden hoe men in India de katoenplant cultiveerde. Maar pas door de Arabieren kwam de katoen daadwerkelijk in Europa terecht. In de twaalfde eeuw waren er grote katoenplantages in Andalusië en op Sicilië en werd er daarnaast veel katoen uit Syrië geïmporteerd.

Het Arabische woord is *koetoen*, waarbij de uitspraak van de *oe's* tussen die van *oe* en korte *o* in ligt. In het Frans leverde dat *coton* op. Het Middelnederlands nam het van het Frans over als *cottoen*. Later werd het *katoen* met een *-a-*, die zich uit de zwakbeklemtoonde *-o-* heeft ontwikkeld, zoals dat ook is gebeurd in *kantoor*. Het Duits heeft het als *Kattun* aan het Nederlands ontleend.

Wat fijner dan de *katoen* is *satijn*. Deze stof is vernoemd naar de Chinese stad Tzu t'ing in Fokoen, waar de satijn werd gemaakt. In het Arabisch werd de naam van deze stad geassocieerd met *zaitoen* 'olijf'. Men noemde het weefsel *atlas zaitoeni*. Beide woorden zijn een aanduiding geworden voor 'satijn'. Het Arabische *atlas* – mogelijk van Perzische oorsprong – betekent 'glad, effen'. Een baardloze man is *atlas*. Het werd de benaming voor de gladde stof satijn. Het woord *satijn* zelf is via het Frans afkomstig uit het Arabische *zaitoen*.

In de naam *mohair* schuilt een kwaliteitsaanduiding. Het komt van het Arabische *moehayyar*, dat 'uitgelezen, goede stof' betekent. Dit woord is via het Italiaans en het Frans in het Engels gekomen en vandaar heeft het ons bereikt.

Wat kledingstukken betreft, is de *muts* het interessantst. Geen Nederlandstalige die daar iets Arabisch in ziet! *Muts* en *bef* komen beide via het kerklating uit het Arabisch. En het Arabisch heeft ze van het Perzisch. Het Perzische *moesjta* betekende 'pelsmantel met lange mouwen' en *baafta* was 'textiel'. In de Middeleeuwen duidde zowel de *almutse* (*al-* is het Arabische lidwoord) als de *befte* een koormantel aan, een schoudermantel met kap. Om de kerkelijke rituelen te vereenvoudigen (vaak moest het hoofd worden ontbloot) werden schoudermantel en kap van elkaar gescheiden. De *muts* is de rest van de kap en de *bef* die van de mantel.

Het Arabische woord *djubba* 'een lang wollen gewaad' heeft het Nederlands heel wat namen van kledingstukken verschaft. Laat ik beginnen met de *jopper*, een soort *jekker*. Die hebben we te danken aan het Duitse Joppe. Het Duits heeft dit van het Italiaanse *giuppa* 'jak, wambuis'.

Het Middelnederlands had *giuppa* overgenomen als *jupe/gupe* 'wambuis'. In het Engels werd de Franse vorm *juppe* tot *jumper*, waarschijnlijk onder invloed van het werkwoord *jump*; in het Frans ten slotte ging *jupe* 'damesrok' betekenen. Daarvan afgeleid werd de *jupon* 'onderrok' en daaruit ontstond de huidige betekenis van ons woord *japon*! *Japon* betekende in het Nederlands van de achttiende eeuw een soort van kamerjas voor mannen en vrouwen. Het was een verkorting van *Japanse* of *Japone* rok. In de negentiende eeuw werd *japon* verward met het Franse *jupon*. Daardoor veranderde de betekenis.

Sommige aan het Arabisch ontleende woorden voor stoffen zijn naar bepaalde plaatsen genoemd. Een ervan is *mousseline*. Dit is de stof die aanvankelijk uit *Moesil* (klassiek Arabisch *Mausil*)

van Marlies

kwam, de stad aan de Tigris die nu Mosoel heet en waar veel handel in bepaalde lichte stoffen gedreven werd. De Arabieren noemen deze stoffen *mausili* in bijvoorbeeld Duizend-en-één Nacht.

Damast is naar *Damascus* vernoemd. De vorm met een *-t* in het Nederlands stamt uit het Italiaanse *damasto*, dat een variant was van *damasco*. Een wat minder bekende stof dan *damast* is *tabijn* ‘gewaterd taf’. Hier is niet zo gemakkelijk een plaatsnaam in te herkennen. Het is dan ook niet de naam van een stad, maar van een stadswijk: *Attabiya*, een voorstad van Bagdad die is genoemd naar prins Attaab, een afstammeling van de Omajjaden. In *Attabiya* produceerde men de bonte stoffen uit zijde en katoen vervaardigd, die *attabi* genoemd werden. In het Italiaans ontstond hieruit *tabi*; waarschijnlijk vatte men de begin-*a* als het Arabische lidwoord op. Het Engels nam dit over als *tabby*, een woord dat men ook ging gebruiken om een bontgestreepte kat, een cypse kat aan te duiden. Het Nederlands heeft *tabby* aan het Engels ontleend. Uit *tabi* werd in het Frans *tabis* gemaakt, een woord dat het Nederlands heeft omgevormd tot *tabijn*. Het achtervoegsel *-ijn* kwam vaak bij stofnamen voor, dus dat werd er eenvoudig achter geplakt.

Bagdad, hoofdstad van de Abbasiden, was vanaf de vroege Middeleeuwen tot in de zeventiende eeuw beroemd om zijn weefkunst. De stad was in Europa bekend onder de namen *Baldach* en *Baldak*. De naam *Bagdad* is van Middelperzische oorsprong en wil zeggen ‘door God gegeven’. Verfijnde zijden stof uit Bagdad werd in het Italiaans *baldecchino* genoemd; het Frans maakte daar *baldaquin* van. Van de stof *baldaquin* werden gordijnen voor hemelbedden en ook troonhemels vervaardigd. Op deze wijze trad er een betekenisverandering op, zodat ons woord

baldakijn uitsluitend slaat op het totale ‘gehemelte’ en niet meer op de stof als zodanig.

Ook sommige van onze meubelbenamingen zijn uit het Arabisch afkomstig. Het woord *sofa* bijvoorbeeld, dat via het Turks uiteindelijk in het Nederlands is beland. De *suffa* kon een kussen zijn, een bank met kussens, een tegen de buitenmuur van het huis geplaatste, niet gestoffeerde bank of de bank in een moskee. Tegenwoordig is het een richel of vooruitstekende rand. Het Nederlands heeft *sofa* in de achttiende eeuw ontleend aan het Frans.

Een *divan* lijkt op een sofa. Maar terwijl een sofa van oorsprong een rustbank was, was een *diwaan* aanvankelijk een register, in het Perzisch. Vanuit de betekenis ‘register’ ging *diwaan* ‘ambtsvertrek, kanselarij, staatsraad’ betekenen. Zo kwam het woord in het Arabisch. De Arabieren gebruikten het ook in de betekenis ‘tolkantoor’. Dat heeft ons uiteindelijk (via het Spaans en het Frans) het woord *douane* bezorgd.

Het Turks heeft *diwaan* van het Arabisch overgenomen. In al zijn betekenissen. Een staatsraad had een geriefelijke sofa-achtige zetel nodig. Ook die kreeg de naam *diwaan/divan*. Een sofa met veel kussens. Wij hebben er onze *divan* aan te danken.

De Arabieren hebben ons ook nog de *matras* verschaft. Die komt van het Arabische woord *matrah*, dat afgeleid is van het werkwoord *taraha* ‘van zich afwerpen’. Een matras was oorspronkelijk niet bedoeld om er op te slapen, maar om er op te zitten. Men wierp zo’n matras op de grond. Arabieren lijken graag aan te zitten!

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands.

I. Anagram

Zet de letters in een andere volgorde en ontdek een nieuw woord.

1. opdraaien
2. alfabetische
3. rapportage
4. apartheid

II. Spreekwoorden

Welke dieren ontbreken in de onderstaande spreekwoorden?

1. Met onwillige is het kwaadvangen.
2. Slapende vangen geen
3. Wie zich tot maakt, wordt door de gevreten.

III. Woordrijgen

Rijg de woorden aan elkaar.

1. stil beeld
2. hals breedte
3. buik grens
4. grens taal

IV. Woordzoeken

Zoek het juiste woord.

1. Hoe noemt men een opzichter van een synagoge?
 - a) een parnas
 - b) een warnas
 - c) een pinas
2. Hoe noemt men een brandwerende muts?
 - a) een ballaclava
 - b) een bailaclava
 - c) een balaclava

OPLOSSINGEN

- I. 1. paranoid, 2. schaarbeitel, 3. praagrop, 4. hitparade
- II. 1. honden/hazen, 2. vossen/hennen, 3. schap/wolven
- III. 1. stand, 2. band, 3. pijn, 4. streek
- IV. 1a), 2c)